

НЕМСКИ ЛЕКСИКАЛНИ ИНТЕРФЕРЕНТИ В СМЕСЕНИЯ ЕЗИК НА БЪЛГАРИТЕ ВЪВ ВИЕНА

Доц. д-р Ана Кочева

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН

Българската етническа общност в Австрия е основно билингвална (с различна степен на владеене на немски език). От професионално лингвистично гледище обаче трябва да се признае, че всъщност ситуацията с българския език е доста усложнена. Българската имигрантска реч се осъществява в условията на билингвизъм, което ще рече, че тя се намира под влиянието на много езикови „*стихии*“: основно тя има разговорен характер и търпи тенденциите, които текат както в българската, така и в (австро)немската разговорна реч. От друга страна, чрез медиите тя изпитва влиянието на книжовния немски език и контра влиянието на книжовния български език чрез поддържащите книжовния език институции (училище, преса и др.)

Характерна черта на устно–разговорната форма на смесения език е, че във фонетично и граматично отношение той има по-стабилен характер, а в лексикално отношение – вариативен характер. При „кръстосването“ на български и немски черти в смесения език в областта на фонетиката и граматиката връх вземат българските черти, а в лексиката – немските особености.

Немските лексикални интерференти и особено тези, които имат интернационален характер и са с български съответници, водят до появата на вариантност на всички езикови равнища. В зависимост от новия статус, който получават, немските лексикални единици в българоезична среда, в която те имат свои варианти, могат да бъдат разглеждани по следния начин:

Лексикалните интерференти биват няколко вида в зависимост от отнасянето им към различните части на езика:

1. Фонолексикални интерференти:

Повечето от тях са свързани с **фонетиката на отделната дума**. Колебанията в изговора им произтичат от факта, че редица лексеми имат свои близки или по-далечни фонетични аналози в български, които несъмнено влияят и върху изговора.

Колебанията **при гласните** са регистрирани в примери, съдържащи **ä** в немски: *менталитет* (по-близо до немското *Mentalität*) и *манталитет* (на български): *Остави го, такъв е неговия менталитет* (Н)//*манталитет* (Б); *хуманитет*: *Той си е типичен хуманитет* (Н)//*хуманитар* (Б).

С варианти *у//о* се представя и случаят *напумпам//напомпам* (< на + *rupren*): *Трябва да напумпам//напомпам гумите на моето ауто*.

Варианти *у//ю (йу)//'у* се установяват в *УНЕСКО//Ю(ЙУ)НЕСКО*, *кухеншеф//к'ухеншеф* < *Küchenchef*.

Колебания при съгласните са открити в случаи със **с** в български и **з** в немски: *курсалон* и *күрзалон*; *социал* и *зоциал*; *персона* и *перзона* и др.

Дублети възникват и при колебанието **с** (от български) и **ш** (от немски): *Стоичков е голям спортист*. *Ханс е голям шпортер* < *Sportler*.

Колебание е налице и при взаимозамяната **к//ц** в примери като *комуникирам* (бълг.) и *комуницирам* (нем.) < *kommunizieren*.

2. Морфолексикални интерференти. Дублети:

– **Колебания в рода**: Противоречията в родовата характеристика между немските интерференти и българските им съответници идват не толкова от разликите във формите за род в двата езика, колкото от **външния им вид**, с който те функционират в българската реч. Така напр. обликът *Korrektur* на немски е от женски род, също както и на български. Тъй като обаче обликът завършва на съгласна, от българските имигранти той се възприема и като форма за мъжки род и в тяхната реч може да се чуе: *Направил ли е коректур на последния текст?* Това обаче не означава, че подобна форма не може да се употреби и в женски род („по български“): *Коректурата е неясна, трябва да се повтори*. Така **възникват родовите варианти, водени от формата**. Тук естествено предимство се дава на по-редките („немските“), тъй като те са истинските интерференти, несвойствени за българския език, макар че в редица случаи те променят родовата си характеристика в зависимост от това на какъв звук – съгласна или гласна – завършват. Всички облици в този раздел имат варианти според основния си облик в двата езика.

– **Форми от мъжки род** в имигрантската българска реч (според немския им облик с консонантен завършек): От мъжки род са имена,

които в книжовния български език са от женски и среден род. Примери: *религиѝн: Повечето държат на религиѝна; евангѝлиум: Това го пише в евангѝлиума; протестѝнтисмус: Вероизповеданието му е протестѝнтисмус, като на много други; конфекѝѝн: Конфекѝѝнѝт не е нищо особено, не съжсаявай; конкурѝнѝ: Липсата на конкурѝнѝ погуби социализма; салѝт: Техният салѝт не като нашата салата, то е едно голямо листо; телегрѝм: Ева получи телеграм; фѝтнеспрогрѝм: Там имам да изпълнявам личен фѝтнеспрогрѝм* и т.н.

Тези облици са по-типични за представителите на второто и третото поколение имигранти, които повече са се отдалечили от книжовния български език. Много характерни са за децата ученици, които често ги научават не толкова от обходната, колкото от училищната реч. Все пак не бива да се забравя, че всички подобни облици имат вариантен характер. Те могат да се появят дори в речта на един и същи информатор, и то веднага в границите на два последователни изказа от един и същи речеви акт, срв. *вѝзум < Visum ‘виза’ – Оказа се, че вѝзума ми е изтекѝл отдавна и сега съм без виза.*

Любопитно вариране има и в следните случаи: *шѝлмедиѝн и шѝлмедиѝна (< Schulmedizin ‘училищна медицина’) – Шѝлмедиѝнѝт започва от Австрия; Виенската школа създава шѝлмедиѝнето; Платѝнѝт (< Platin) е по-скѝп; Взеха много пари заради платината в ставата на крака му при операцията.*

Средният род в множествено число на Land – Länder ‘провинция’ се възприема от българите като множествено число на мъжки род и още веднѝж „по български“ получава окончание за множествено число, след което се и членува: *бѝндеслѝндерите.*

– **Форми от женски род** в имигрантската българска реч (според немския им облик с вокален завършек **-е** от женски род, който се произнася като **ѝ**). Немските имена от женски род, завършващи на **-е**, в речта на българските имигранти често се предават с **а**, най-вече по две причини: а) в самия български език те вече имат съответни форми в женски род на **а (я)** – *карта, мода, супа, блуза, пауза, кухня*, които са най-обичайни за всички носители на езика и несъмнено оказват влияние, и б) в немски това краесловно **е** в *Küche, Karte, Mode, Suppe, Pause, Bluse*, то не се произнася точно като **е**, какѝвто е графичният му белег, а като звук

И обратно, загубил е възвратността си глаголят *страхувам се*. По аналогия на *плашат ме* възниква съчетание със същото значение в речевни актове като *Мен много са ме страхували като дете*, т.е. ‘плашили’. (Аналогично явление се наблюдава днес и в съвременния български речеви дискурс, откъдето все по-често подобни облици навлизат дори в езика на медиите. В темпорално отношение примери с подобна употреба в българската имигрантска реч са записани години преди явлението да се появи в по-ново време и в България, но не се наемам да ги посоча като първопричина за нея, по-скоро явленията са паралелни и имат едно и също обяснение.)

Сказуемните определения много често запазват своя морфологичен немски облик непроменен: *Татко получи инсулт и в момента е гелѐмт* (‘парализиран’); *у̀нкомпетѐнт, нап̀ълно у̀нкомпетѐнт* (‘некомпетен-тен, неадекватен’); *й̀уберфрагт съм* (‘не съм в състояние да отговоря на въпроси, много ми идват’).

Веднага е налице смяна на рода в зависимост от крайния звук на близката по форма и значение немска дума: *Вѐнеркафѐто е с хубава арѐма* (< Агома), *щото и арѐмата може да бъде различна*.

3. Дериватолексикални интерференти (типове *агресѐв* ‘агресивен’, *норм̀ал* ‘нормален’, *дирѐкт* ‘директно’, *журналѝзъм, демократ̀ура* и др.)

Разликата между българската (славянската) и немската (германската) деривация е съществена. Славянската е предимно от мутационен (афиксален: префиксален и суфиксален) тип, германската – от словосложен (композитен) тип. На немската дума много често в български отговарят съчетания от две-три, а понякога дори от четири български думи. Много често пък на българските думи в немски отговарят безсуфиксни форми, които за българското езиково съзнание са и безродови (или общородови) (*И той като нея е твърде агресѐв*). Често безсуфиксални са и наречията. „Побългаряването“ на немските безсуфиксни формации има ограничен обхват.

Освен увеличаването на броя на двuosновните, триосновните и четириосновните немски формации, в българския имигрантски език по пътя на калкирането и полукалкирането възникват нови думи – *хѐхучѐлище* ‘висше училище, университет’, *хѐхобразов̀ание* ‘висше образование’.

- Кочева 2016:** Кочева, А. Карта „Българският език на ново място по света“ със студия. С.
- Пенчев 2017:** Пенчев, Вл. Българските общности в Средна Европа. С.
- Fries, Pike 1949:** Fries, Ch., K. Pike. Coexistent Phonemic-Systems, Language.
- Grosjean 1982:** Grosjean, F. Life with two Languages. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts and London.
- Löffler 1985:** Löffler, H. Germanistische Soziolinguistik. Berlin.
- Thorne 1965:** Thorne, J. Stylistics and Generative Grammars. – In: Journal of Linguistics. I. N1.
- Van Dijk 1997:** Van Dijk, T. A. The Study of Discourse. – In: Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Volume 1, SAGE Publications.
- Weinreich 1968:** Weinreich, U. Languages in Contact: Findings and Problems. The Hague, 9.

GERMAN LEXIC INTERFERENCES IN THE MIXED LANGUAGE OF THE BULGARIANS IN VIENNA

Assoc. Prof. Ana Kocheva, PhD

The Institute for Bulgarian Language – BAS

Abstract

In the “crossing” of Bulgarian and German features in the mixed language, spoken by the Bulgarians in Vienna, in the field of phonetics and grammar the peak takes the Bulgarian features and in the vocabulary – the German peculiarities. The lexical interferences are several types: phonolexical, morpholexical, derivativelexical, accentlexical, lexic-semantic.